

ПРОМОЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР

*(оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та
неопублікованими документами за 2013–2015 рр.)*

Література впливає на формування культурних та життєвих цінностей людини, на вміння усвідомлювати, зіставляти, критично осмислювати та оцінювати різні сутності, прояви буття. Крім того, з давніх часів і донині книга залишається однією з найважливіших складових культури, це – досвід, знання, емоції, нові цілі та захоплення. Зацікавленість читача у справжній книзі, яку не замінять жодні гаджети, дає можливість використовувати її у розвинених суспільствах як потужну зброю проти невігластва й бездуховності. Та найважливішою її рисою є здатність об'єднувати людей в усьому світі, руйнуючи кордони та будь-які інші бар'єри чи ідеологічні перепони, аби зрозуміти один одного краще.

Сьогодні українців сприймають у світі як європейців переважно завдяки Майдану і прагненню українського суспільства до євроінтеграції. Проте інтегруватись слід не лише з урахуванням політичного аспекту, але й інших, зокрема культурного. На думку директора Агентства Євро-Атлантичного Співробітництва (АЕАС) Р. Демчука, в нашій країні нарешті з'явилося чітке усвідомлення того, що саме через інформацію формується образ нашої держави, а одним з інструментів її донесення мають стати українська модерна поезія, проза, драматургія, що беруть образи з нашого фольклору, міфології, історії, та обов'язково твори сучасних українських авторів, багато з яких вже успішно зарекомендували себе на літературному ринку Європи [1].

За кордоном ще й досі існує образ України, сформований несистемно й хаотично, а національна культура сприймається швидше як екзотика, що обмежується вишиванками, писанками та народними піснями. Як наголосив керівник програм Європейського Союзу – Східного партнерства «Культура 2015/2018» Террі Сенделл, Україна має представити себе зовнішньому світові більш чітко. Багато негараздів сталося через те, що ніхто не робив цього раніше [2].

Його думку поділяє директор польського Інституту Книги Гжегож Гауден: нині у світі меншість людей розуміє, що таке Україна, тому слід працюва-

ти над тим, щоб їхня кількість зростала. Та насправді це не тільки українська проблема. Ще двадцять років тому Польща була у такій самій ситуації, коли ніхто не знав про неї. З огляду на цей досвід, він передбачає, що процес відкриття України світові буде тривалим, але тут дуже важливо зважати на далеку перспективу. І в такій перспективі провідну роль відіграють саме книги, а не концерти чи інші заходи, бо літературні твори значно переживають час свого опублікування. На них посилаються інтелектуали, їх читають в університетах та бібліотеках.

Принагідно Гжегож Гауден нагадав про те, що книговидання – це бізнес. В цьому питанні не так багато можна зробити на рівні лише відносин між самими державами. Тож треба багато працювати з видавцями, літераторами, комерційним сектором, аби пробудити справжній інтерес до України. Й, звісно, дуже доречним, на його думку, буде створення в Україні такої інституції, яка б об'єднувала і координувала всіх видавців. Наприклад, поява в Польщі такої структури, як Інститут Книги допомогла за десять років вибудувати надійні взаємовигідні відносини з аналогічними іноземними структурами, завдяки чому вдалося реалізувати безліч успішних проектів [3].

Проте в Україні, за даними Книжкової палати, упродовж кількох останніх років видавалося від 16 до 20 тисяч назв книг сумарним накладом близько 50 млн примірників, що з розрахунку на одного середньостатистичного мешканця у 1,5–2,5 рази менше, ніж в країнах Європи, а за накладом – показник у 3–4 рази нижчий за європейський стандарт. До Європи нашу країну це аж ніяк не наближує [4].

Певна річ, відкладати реформи далі не можна, адже майже 25 років знадобилося самостійній Україні, аби задекларувати прощання з принципами функціонування галузі культури, запровадженими в часи СРСР.

З огляду на виклики сьогодення та завдання, що наразі постали перед керівництвом нашої держави, Голова Комітету Верховної Ради України з питань культури та духовності, народний депутат М. Л. Княжицький на початку березня поточного року репрезентував нову концепцію реформування галузі культури. У документі йдеться про децентралізацію культурних процесів, реформу державних та підтримку недержавних установ культури, реформу фінансування галузі та підтримку національного культурного продукту.

Поширюватиметься реформа й на книговидавничу справу. Зокрема, для підтримки наших літераторів та успішного просування проектів, спрямованих на розвиток вітчизняного книговидання, у структурі Міністерства культури планується утворити Український інститут книги, який популяризуватиме сучасну українську літературу та літературну спадщину. Одним із провідних напрямів діяльності Інституту має стати промоція української літератури за кордоном. Це досягатиметься завдяки перекладу української літератури іншими

мовами світу, організації українських стендів на міжнародних книжкових ярмарках тощо [5].

Ідея створення подібної структури широко обговорювалася ще в червні минулого року експертами з питань книговидавничої справи. Новину про подання довгоочікуваного законопроекту до Верховної Ради України щодо започаткування вищезгаданого Інституту М. Л. Княжицький повідомив у вересні 2015 року на Форумі видавців у Львові під час засідання круглого столу, який було присвячено обговоренню державної політики у цій сфері. Як уточнив автор законопроекту, це буде державна установа з наглядовою радою, тобто незалежне відомство, яке контролюватиметься громадськістю. Він уточнив, що наразі ситуація абсурдна, оскільки за книговидання відповідає Держкомтелерадіо – орган, що має відношення до радіо і телебачення, але все, що стосується книги, має бути в компетенції Міністерства культури [6].

У зв'язку з доленосними і, водночас, трагічними подіями Україна знаходиться в полі зору усього цивілізованого світу, адже її новітня історія твориться просто зараз, на очах. Але, крім суто політичної та економічної складових у взаємовідносинах, країни Європи виявляють цікавість до поширення гуманітарних цінностей, взаємопроникнення культур, недвозначно демонструючи цим, що наша країна є повноправним членом великої європейської сім'ї народів. Саме тому дедалі більшої значущості набуває культурна дипломатія, яка використовує всі наявні можливості для просування нашої національної ідеї через культурні проекти. Адже звертаючись універсальною мовою мистецтва, вона відкриває шлях до більш глибокого розуміння процесів, які відбуваються в Україні, роз'яснює природу очікувань та мотивації прагнень українців [2].

Чільне місце в царині культурного обміну посідає література. Україна цікавить сьогодні закордонних книговидавців не лише як ринок для реалізації книжок власних авторів, але й як джерело нової літератури. Відповіддю на запитання, як саме українські письменники працюють на імідж нашої країни, стали міжнародні літературні проекти, в яких вони все частіше беруть участь і через призму суто національного світовідчуття допомагають зарубіжному читачеві сприймати українську літературу як певне культурне явище [7].

Як приклад можна навести участь наших співвітчизників у найбільшому транскордонному літературному фестивалі Центральної Європи – «Місяці авторських читань», який діє з 2000 року і батьківщиною якого є Чеська Республіка. У 2015 році Україна стала почесним гостем цього непересічного заходу.

Європейське турне за участю українських письменників і поетів тривало з 1 липня до 4 серпня, охопивши одразу чотири країни: Чехію (Брно), Словаччину (Острава), Україну (Львів), Польщу (Вроцлав). Особливістю заходу є те, що безперервно, протягом тридцяти одного дня, у п'яти європейських містах наші автори, серед яких О. Забужко, Л. Денисенко, Є. Кононенко, С. Андрухо-

вич, Ю. Андрухович, А. Бондар, С. Жадан, Ю. Винничук, О. Михед, О. Коцарев, Л. Дереш, Т. Прохасько та інші – всього 31 учасник – читали свої твори на публіці, виступали у ЗМІ, писали статті, робили репортажі, брали участь у різноманітних акціях, намагаючись наблизити європейського читача до сучасної української літератури і культури в цілому [8, 9, 10].

Не менш важливий культурно-освітній проект – «Літературний тур до Польщі» – започаткував український Центр літературної освіти. Так, 19–26 жовтня 2014 року 15 молодих українських письменників, культурних менеджерів та журналістів віком від 18 до 40 років брали участь у програмі міжнародного заходу, яка, зокрема, передбачала обмін досвідом у галузі літератури та культурного менеджменту, налагодження діалогу між культурними активістами Польщі та України тощо.

Менеджер культури І. Вікирчак, авторка туру, розробила того року маршрут трьома польськими містами (Люблін, Варшава та Краків), де учасники ознайомилися з діяльністю ключових польських інституцій культурного сектору.

Тож у Любліні, де зазвичай проводяться культурні акції в рамках ініціативи Східного партнерства, письменники відвідали музей друкарні «Dom Słów», культурний центр «Teatr NN» і Центр культури Любліна. В останньому відбулася зустріч із координаторами культурних програм від міста та активістами громадських організацій, у тому числі з командою громадської організації «Warsztaty Kultury».

У Варшаві культурний десант від України відвідав широко відомі Інститут книги та Музей літератури імені Адама Міцкевича. Цікавими і водночас корисними для наших делегатів виявилися лекції польської письменниці Йоанни Ягелло, координаторки культурних подій, перекладачки та літературного агента Юстини Чеховської, а також поетки, перекладачки і промоутерки української літератури Анети Камінської. З велелюдною аудиторією українців письменники зустрілися під час літературного вечора, який відбувся в центрі «Український світ». Цей захід став важливою віхою на шляху налагодження дружніх контактів з нашими співвітчизниками в Польщі.

Та найдовше учасники туру перебували у Кракові, який минулого року отримав звання «місто літератури ЮНЕСКО». Тут вони відвідали найстарішу книгарню в Європі, що нині має назву «Матрац», і особисте помешкання Нобелівського лауреата Чеслава Мілоша. Якраз у цей час в Кракові проходив Літературний фестиваль імені Джозефа Конрада, тож наші посланці мали змогу побачити, як такі заходи відбуваються у Польщі й порівняти з аналогічними, що проходять в Україні. Окремо слід наголосити, що в рамках цього фестивалю відбулася панельна дискусія, наразі дуже актуальна, на тему: «Письменник у стані війни. Будь-якої війни». Акція завершилася літературними читаннями, під

час яких автори виконували власні твори українською (з озвученим польським перекладом).

Завершився тур відвідуванням урочистої церемонії вручення літературної нагороди імені Нобелівської лауреатки Віслави Шимборської у «Centrum ICE Kraków», на якій були присутні Президент Польщі Броніслав Коморовський з дружиною та міністр культури Польщі Малгожата Оміляновська [11, 12].

Разом із літераторами, менеджерами культури та журналістами у турі брав участь український сценарист, режисер Д. Сухолиткий-Собчук, який зафіксував подорож, створивши відеоощоденник. Його презентація відбулася 18 лютого 2015 року у приміщенні Музею книги і друкарства України [13].

Це був перший проект. А вже у квітні поточного року група українських літераторів та молодих перекладачів художньої літератури з польської й англійської мов знову вирушила в подорож, цього разу за маршрутом Київ–Варшава–Гданськ–Київ. Центральною частиною програми стала участь в роботі перекладацьких майстерень літературного фестивалю «Знайдені в перекладі» («Odnalezione w tłumaczeniu»), який проходив 9–11 квітня 2015 року в місті Гданськ. У Варшаві відбулася зустріч з польськими письменниками, перекладачами, менеджерами культури. Тож нашій групі випала нагода не тільки удосконалити свої перекладацькі навички, але й розширити коло професійних контактів [14].

Створити в Європі справжній тренд на українську літературу – мета акції «Більше країн – Більше книжок». До здобутків проекту, який є недержавним об'єднанням профільних громадських організацій та благодійних фондів, можна віднести роботу українських делегацій на численних міжнародних книжкових виставках, ярмарках та фестивалях. Відправною точкою стали набуті контакти, досвід з точки зору різних аспектів літературної діяльності, фокусування на питаннях співробітництва, а також визнання необхідності поширювати та поглиблювати набутий позитивний досвід.

Сама ідея «Більше країн – Більше книжок» виникла після успішної реалізації в листопаді 2010 року пілотного проекту «Європейська література в українському контексті & Українська література в європейському контексті: Норвезькі видавничі зустрічі» (Осло, Норвегія). Акцію тоді зініціювала директор видавництва «Кальварія» А. Антоненко. Координатором від норвезької сторони була І. Сабор – перекладач і на той час аташе Посольства України в Норвегії. Приїхали також директори і засновники видавництв «Грані-Т», «Кальварія», «Нора-Друк», «Теза», «Фоліо», перекладачі Н. Іваничук і Л. Грицюк. Під час літературних днів українці спілкувалися з норвезькими письменниками, видавцями та представниками культурних інституцій.

Робота тривала й протягом наступних двох років. Так, у 2011-му розпочате продовжили перекладацькі студії «Україна–Норвегія & Норвегія–

Україна». У підсумку – випуск двосторонніх альманахів з перекладами, тобто не лише текстів норвежців українською мовою, але й переклади сучасних українських письменників норвезькою. А після візиту наших перекладачів в Ліллегаммер на літературний фестиваль Norsk Litteraturfestival (2012 р.) та зустрічей з представниками тамтешніх видавництв Aschehoug та Gyldendal побачив світ альманах сучасної норвезької літератури, вкотре запропонувавши якісну та по-північному екзотичну скандинавську літературу українському читачеві.

Ця тривала співпраця переконливо засвідчує, що норвезькі книговидавці справді зацікавлені у зміцненні літературних зв'язків з Україною. Минулий рік видався особливо важливим у двосторонніх зв'язках. Йдеться про взаємодію двох українських видавництв – «Ніка-Центр» та «Видавництво Кальварія», що вже мають значний досвід співпраці з норвезькою стороною у вигляді низки реалізованих проєктів, доробку виданих книжок тощо, – з фундацією «NORLA – Норвезька література за кордоном» [15].

Так, у 2014-му представники від українських книговидавничих підприємств – В. Самойленко, О. Гашенко та А. Антоненко – завітали в Осло, де відбулося обговорення подальших кроків співпраці. До речі, під час зустрічі книговидавці обох країн не обійшли увагою й політичну ситуацію. У вирі світової інформаційної війни це був неупереджений погляд на події, що відбуваються на сході України.

Одним із найважливіших пунктів програми візиту була промоція українських авторів у Норвегії. Задля цього було організовано окрему зустріч із менеджером одного з найбільших видавництв країни – Gyldendal Norsk Forlag – Бернардом Мохром, який змалював реальну картину динаміки книговидання в Норвегії. Щоправда, частка перекладної літератури протягом останніх двох років впала в країні на п'ятдесят відсотків. Але для України надії і перспективи є, наголосив він [16].

Проте автори проєкту «Більше країн – Більше книжок» з великим оптимізмом дивляться в майбутнє, плекаючи досить амбітні цілі: створення умов для представлення літературно-видавничого досвіду України в розвинених європейських країнах, обмін знаннями та досвідом для розширення кордонів літератури та її впливу на розвиток відкритого глобального суспільства, вивчення позитивного досвіду у подоланні проблем, з якими стикається європейська література на початку 21 століття, визначення спільних стратегій для інтеграції української літератури в європейську, організація ефективної та активної мобільної мережі співробітництва між письменниками, перекладачами й видавцями світу та України.

Декілька важливих літературних подій відбулося за західним кордоном України протягом останніх років. Вони важливі й для української сучасної літератури. Тому забезпечення присутності наших письменників на одному з

найбільших у світі книжкових ярмарків – Паризькому Книжковому Салоні (Salon du Livre, Франція) – завжди в зоні уваги організаторів проекту «Більше країн – Більше книжок».

Минулого року низка українських заходів відбулася в мистецьких закладах Парижа, Страсбурга, Бордо. В авангарді нашої делегації були письменники А. Курков, Ю. Макаров, Л. Дереш, С. Жадан, М. Гримич, А. Кушнір, Д. Чистяк, а також журналістка та громадський діяч І. Славінська, видавці, інші діячі культури. Вже по приїзді учасники Салону поділилися своїми враженнями від спілкування з французькою публікою, а стосовно подальших кроків із просування української літератури за кордоном обіцяли подбати керівники проекту, здійсненого за підтримки Фонду Арсенія Яценюка «Open Ukraine», Фонду Ріната Ахметова «Розвиток України», Посольства Франції в Україні, Французького Інституту в Україні, проекту BookPlatform, ECF STEP Beyond, Асоціації МІСТ та особисто всесвітньовідомого економіста, громадського діяча, мецената Б. Гаврилишина, а також професора Університету східних мов і цивілізацій (INALCO, Париж, Сорбона) І. Дмитришин, про яку слід сказати окремо. Адже саме завдяки їй французькою «заговорили» персонажі творів С. Жадана, М. Матіос, Ю. Андруховича [17].

І. Дмитришин є неперевершеною популяризаторкою України у Франції, а ще – чудовим літературним агентом багатьох українських письменників. Вона завідує кафедрою української мови та історії – до слова, єдиної в Парижі установи, де викладається українська мова й література, – а її дисертаційне дослідження присвячене П. Орлику. Француженка за паспортом, але українка за національністю і покликом душі [18].

У березні 2015 року на Книжковому Салоні в Парижі не було традиційного українського стенду, однак тематичні літературні події на самому ярмарку та в інших українських осередках міста все ж відбулися. Головним приводом до цього став вихід у світ перекладу французькою мовою роману М. Матіос «Солодка Даруся» в одному з найбільших та найпрестижніших видавництв Франції «Галімар» (Gallimard).

За свідченням І. Дмитришин, яка здійснила переклад роману, процес переговорів з видавництвом був тривалим і складався з багатьох елементів. До прикладу, в «Галімар» просили поради їм «вічну літературу». Вони дуже уважено все обдумували перед прийняттям остаточного рішення, та, на щастя, роман «Солодка Даруся» видався французьким видавцям достатньо вічним.

Як стверджує сама авторка роману, на Книжковому Салоні в Парижі в неї було перше «бойове хрещення» – автограф-сесія. «Гарний був день. Людний. Я мала не одну приємну хвилину», – поділилася своїми враженнями від виставки М. Матіос. Окрім участі в запланованих на Книжковому Салоні заходах, вона мала дві тематичні зустрічі з читачами в Університеті східних мов і

цивілізації (INALCO), а також взяла участь у засіданні Українського літературного клубу в Українському культурному центрі при Посольстві України у Франції [19].

У нинішньому році, вперше за п'ять років існування Книжкового Салону, в рамках професійної Програми підтримки для видавців та перекладачів від BIEF до неї було запрошено представника від України – ним став перекладач та журналіст І. Рябчій. Таку можливість він отримав завдяки плідній співпраці з «Видавництвом Анетти Антоненко» та з Проектом «Більше країн – Більше книжок». Професійна Програма включала у себе семінари, зустрічі з французькими видавцями та роботу на самій виставці. Всього ж до Програми підтримки цього року потрапили представники 14 країн, в тому числі США, Нідерландів, Португалії, Китаю та інших [20].

Літературні зустрічі в Українському культурному центрі при Посольстві України у Французькій Республіці, звісно, не назвеш подією світового масштабу, але, якщо зважати на тему минулорічного заходу – «Мій багатолікий Шевченко», – а також на нестандартні підходи молодих українських письменників М. Гримич, І. Карпи та А. Кушніра до її розкриття, стає зрозумілим, що насправді дуже важливо пропагувати й по-новому осмислювати літературну спадщину нашого Пророка, в тому числі, в європейському контексті.

Заходи було присвячено 200-річчю Т. Шевченка, а відбулися вони в Парижі 18–19 листопада 2014 року завдяки підтримці Міністерства культури України.

І. Карпа та А. Кушнір мали спільну презентацію, під час якої розкрили нестандартні підходи до інтерпретації творчості Т. Шевченка, а М. Гримич презентувала книгу видавництва «Нора-друк» «Мій Шевченко», куди увійшли тексти п'яти українських письменників – Є. Кононенко, Л. Дереша, А. Куркова, Ю. Макарова, – та власне твір М. Гримич «Мій Шевченко: історія київської дівчинки, яка народилася в 1960-х р.», де автор спробувала розкрити динаміку свого особистого сприйняття Кобзаря протягом життя. Книжка «Мій Шевченко» виявила, наскільки різні і наскільки подібні сучасні українські письменники поміж собою.

На кожному з двох подій прийшла на 80 відсотків інакша публіка, що складалася переважно з друзів або персональних шанувальників того чи іншого автора. Решта 20 відсотків відвідувачів люди, які цікавляться літературно-мистецьким життям в Україні і є постійними відвідувачами українських літературних заходів в Парижі. Цікаво, що на акції в Українській культурний центр завітало кілька французів, які навіть не розуміли українську, але прийшли послухати про Т. Шевченка і Майдан. Це, зрозуміло, завжди в плюс, але, на жаль, через організацію й інформування масштаб події вийшов дуже дрібний [21].

В умовах підвищеної цікавості до нашої країни вельми прикрим фактом можна вважати відсутність офіційного стенду України на 66-му Книжковому ярмарку у Франкфурті-на-Майні, який проходив у Німеччині в 2014-му році.

Сказати, що це великий ярмарок, – просто нічого не сказати. Це справжнє місто у місті, величезні футуристичні павільони з безліччю ліфтів та ескалаторів, переходів та галерей, з транспортом, що рухається від павільону до павільону, з усім видавничим світом, представленим там. Тож, шість окремих стендів українських видавництв губилися у розмаїтті виставкового представництва. Проте всі, хто знаходив наші стенди, цікавилися Україною, намагалися розпитати, щось зробити, якимось допомогти.

Культура не є стороною конфлікту, її місія геть інша. Та, попри це, у 2015-му році через складну економічну і політичну ситуацію, що склалася внаслідок російської військової агресії, українська видавнича подукція могла залишитися поза сферою уваги найбільшого європейського форуму – 67-го Франкфуртського міжнародного книжкового ярмарку. Але його керівництво, з огляду на непросту ситуацію в Україні, пішло назустріч українській стороні та надало пільгові умови участі в книжковому ярмарку, зокрема, шляхом зниження на 30 відсотків вартості оплати виставкових площ. Також господарі виставки запропонували свою допомогу у виготовленні експозиційних конструкцій та висловили готовність у найкоротший строк здійснити стандартну забудову української експозиції [22, 23].

Вперше цього року Уряд України виділив гроші на повноцінне представлення видавничого бізнесу держави на світовому книжковому ярмарку у Франкфурті, до того ж, єдиним національним стендом. Відповідне рішення за ініціативи Міністерства культури було прийнято 27 травня на засіданні Кабінету Міністрів України.

Так, експозиція України розміститься на площі в 100 м² і складатиметься з трьох тематичних спрямувань, що відкриватиме зарубіжному видавцеві й читачеві Україну.

Перше «вікно» презентуватиме книги про останні політичні події в Україні: «Аеропорт» С. Лойка, «Іловайськ» Є. Положія, «Сильне ім'я Надія» Н. Савченко, «Оповідання» О. Сенцова, «Художник війни» М. Бутченка та інші.

Друге «вікно» представить твори Л. Костенко, Ю. Щербака, С. Жадана, Л. Дереша, Ю. Винничука, Т. Прохаська, Ю. Іздрика та інших.

Третє «вікно» складатиметься з книг українських авторів у перекладі мовами народів світу – англійською, німецькою, французькою, іспанською тощо. Це «Кобзар» Т. Шевченка у перекладі англійською та німецькою, перекладені твори сучасних письменників А. Куркова, М. Матіос, Ю. Андруховича, О. Забужко, А. Кокотюхи, С. Жадана та інших [24].

Чи цікава взагалі українська література для іноземців? Далеко в минулому залишилися ті часи, коли було складно пояснювати редакторам з-за кордону, що таке українська мова, література. На думку видавців, сучасна українська література повинна мати добре прописану історію, чимось оригінальну, й описувати загальнолюдську ситуацію на українському ґрунті. Величезне значення набуває якісний переклад, і таких перекладів має бути якомога більше.

Одним із найвідоміших за межами нашої батьківщини сучасних українських авторів можна назвати А. Куркова. У нього особливий статус. Так, більше п'яти мільйонів примірників його книг перекладено тридцятьма мовами та продано в півсотні країн світу. Роман письменника французькою «Пікнік на льоду» розійшовся тиражем дев'яносто тисяч примірників, увійшовши до десятки європейських бестселерів. Це великий успіх для письменника, саме у Франції, у французького читача.

Нещодавно А. Курков презентував у Львові свій найновіший твір «Щоденник Майдану». З першого дня Євромайдану письменник записував власні враження і думки учасників революції. Матеріали автор надсилав своєму австрійському видавцеві щодня. Відтак «Щоденник Майдану» побачив світ німецькою, російською, англійською, французькою та японською мовами. Тож А. Курков – реально знаний письменник з України [7].

Отже, українська література присутня в іншомовному світі, наші автори там активно обговорювані й читані.

У 2011 році в американському видавництві CreateSpace (дочірня компанія Amazon.com) вийшла друком книга лірики І. Павлюка та Ю. Лазірка «Ловлячи осінні павутинки» трьома мовами: українською, англійською та російською. Книгу взяла на реалізацію найбільша світова роздрібна книготорговельна мережа Barnes & Noble.

Великий успіх у Швейцарії мав німецький переклад роману «Де твій дім, Одиссею?» Т. Гаврилів. Роман О. Забужко «Музей покинутих секретів» посів друге місце серед десяти найкращих книжок світової літератури, виданих у Польщі в 2012 році за версією сайту *Xięgarńia*.

Українські письменники А. Курков та І. Павлюк представлені у книзі «European writer Introduction». До речі, український поет Ігор Павлюк уперше в історії української літератури став лауреатом премії британського ПЕН-клубу в 2013 році. Твори С. Жадана і Т. Малярчук було включено в збірники кращої європейської белетристики «Best European Fiction» 2012 та 2013 років відповідно. Два українські романи стали лауреатами літературної нагороди Центральної Європи *Angelus*: в 2006 році – «Дванадцять обручів» Ю. Андруховича та «Музей покинутих секретів» О. Забужко – в 2013-му.

Торік побачив світ роман С. Жадана «Ворошиловград», перекладений чотирма мовами. У французькому варіанті книга отримала назву «Дорога Донбасу» [25, 1].

Наші знані в Європі письменники з власного досвіду стверджують, що і французи, і німці – всі шукають певної аутентики, розуміння того, як живе, про що думає загадкова Східна Європа, намагаються віднайти в цьому щось дуже специфічне. Є різний менталітет, звичайно, ще є різна історія, тобто, своєю ін-акшістю твори українських авторів можуть бути цікавими європейцям. На часі все-таки змусити західну публіку по-новому подивитися на те, що пишуть українці, й не через політику, а саме завдяки культурі довести Європі, що ми є її частина. Звучить парадоксально, але з Європи нам треба повернутися в Європу [1].

Важливим питанням видавничої політики є привертання уваги публіки до «невдомих» українських письменників. На думку А. Антоненко з видавництва «Кальварія», формуючи групу українських письменників для поїздки на літературний фестиваль за кордон, важливо долучати вже знаних там авторів, наприклад, А. Куркова, С. Жадана. Адже гучні імена є локомотивами, що тягнуть за собою інших, менш відомих. Інший спосіб – запрошувати на українські заходи авторитетних модераторів. Набутий в Норвегії досвід показав, що публіка охоче відвідує будь-які заходи, якщо їх веде авторитетний фахівець-модератор.

Значення має навіть правильне позиціонування сучасної української літератури, яка на сьогодні є абсолютно європейською та свіжою. У багатьох країнах, зокрема, у Франції та Німеччині, наразі є проблеми з новими текстами. Цієї свіжості могли б додати перекладені українські тексти. На них варто звертати увагу, адже це не масова суто комерційна література –«fiction», а більш «висока» – «literature». Іноземні видавці якраз і хочуть балансувати на межі «високої» та комерційної літератури. В Україні таких книжок пишуть багато. Втім їх складно просувати за кордоном, оскільки про них мало пишуть критики, їх мало помічають навіть вдома.

Які автори могли б «прижитися» на жвавому і набагато більш прибутковому закордонному книговидавничому ринку? Хто перекладатиме українські тексти іноземними мовами? Тут виникає більше запитань, ніж відповідей. Водночас, відома популяризаторка України в Європі І. Дмитришин нагадує, що коли український автор потрапляє на стіл, приміром, французькому редактору, то він потрапляє на стіл, де вже лежать твори інших світових авторів. Це світова літературна конкуренція. А ще це питання іміджу – наскільки Україна цікава Франції?

Деякі експерти пропонують відштовхуватися від пропозиції видавництва, бо промоція українських літераторів не може бути окремим проектом посольств України за кордоном. Але найбільша проблема – банальна відсутність

презентаційних матеріалів в українських видавництвах. Бракує також аматорських перекладів сучасних українських авторів іноземними мовами. Їх, наприклад, можна було б передавати редакторам для першого враження тощо.

Ініціатив і пропозицій стосовно просування української літератури багато, проте всі інформаційні та будь-які інші заходи залишаються беззмстовними, якщо не відповісти на декілька фундаментальних запитань на кшталт: як навчити видавця проводити послідовну політику видання справді якісних і цікавих романів у справді якісному та цікавому перекладі зі справді якісною редактурою; як виховати хорошого перекладача в галузі художнього перекладу; як зацікавити українською літературою Європу, адже одна річ, коли все тримається на 1–2 ентузіастах у кожній країні окремо, і зовсім інша – коли література знаходить свої «обличчя» і репутацію [26].

Не менш болюча проблема полягає в тому, що українські письменники заробляють чи не найменше в світі, а для того, щоб мати справді суттєвий щорічний дохід, треба друкуватися за кордоном. Навіть тиражі А. Куркова, С. Жадана, О. Забужко, Ю. Андруховича в інших країнах рідко сягають сотень тисяч. Однак згадані майстри пера – радше винятки, бо для більшості вітчизняних авторів письменство – це хобі, а на життя кожен заробляє, чим може. Тобто, щоб писати, їм потрібно ще десь працювати. Якщо людина робить це нерегулярно, якщо ставиться до цього як до хобі, то ймовірність того, що з'явиться бестселер є мінімальною. Маленькі тиражі, мало книгарень і відсутність можливості присвятити себе літературі повністю – замкнене коло для українських письменників [27].

Стратегіям просування за кордоном національної культури загалом й літератури зокрема було присвячено зустріч за участі віце-президента з міжнародних ринків Франкфуртського книжкового ярмарку Тобіаса Фосса та директора польського Інституту книги Гжегожа Гаудена, які долучилися до дискусії з українськими видавцями й представниками влади у рамках Книжкового Арсеналу–2015.

Тезу про те, що книга є засобом формування образу України за кордоном, твердо підтримали всі учасники дискусії, доповнивши її своїм особистим баченням проблем та перспектив у вищезазначеній сфері. Наприклад, заступник Міністра культури України Р. Карандєєв зауважив, що держава не в змозі змусити митця писати твір, цікавий для іноземного читача, проте точно може вплинути на поширення українських книг за кордоном, запровадивши ті програми, щодо яких вже існують певні домовленості, і які лише через фінансові обставини ще не виконані повністю. Йдеться, по-перше, про державну підтримку перекладів творів українських авторів, щоб пропонувати їх закордонним видавцям. По-друге, це видання в Україні творів українських письменників іноземними мовами з метою розповсюдження їх за державний кошт провідними біб-

ліотеками світу. По-третє, варто приділити належну увагу книзі в електронному форматі. На жаль, в Україні лишається непростим питання щодо дотримання авторського права, але в світі його майже вирішено.

Здавалося б, що автор і видавець перебувають по різні сторони проблеми. Але, як наголосив Р. Карандєєв, у випадку з промоцією української літератури треба діяти спільним фронтом. Йдеться про формування позитивного іміджу України. «Якщо нас краще знатимуть і розумітимуть, то й дипломатичні проблеми буде простіше залагоджувати» – наголошує він.

Багато хто з присутніх говорив про необхідність створення Українського інституту – структури, яка б могла репрезентувати нашу країну у світі. Серед них – радник Прем'єр-міністра України Д. Лубківський. Він, зокрема, переконаний, що тут «не треба вигадувати колесо», а слід взяти на озброєння досвід інших країн, наприклад таких, як Польща, Франція, Велика Британія. При цьому двигуном розкриття України для світу має бути її сучасний образ включно із нашою класикою.

Гжегож Гауден, директор Інституту Книги в Польщі, поділився з присутніми позитивним досвідом роботи очолюваної ним структури, яка наразі успішно працює на імідж своєї країни, розвиваючи видавничий бізнес. Таким чином, українська книга має всі шанси стати надійним інструментом популяризації України в світі. Принагідно він зауважив: «Я був на книжкових ярмарках по всьому світу, де постійно бачив Росію й рідко зустрічав Україну. Проте маю хорошу новину – до Лондона, де я був нещодавно, Росія не приїхала».

Пізнавальним видався екскурс в культурне життя Франції від Еріка Тосатті, радника з питань культури та співробітництва Посольства Франції в Україні. Він поділився з присутніми інформацією про те, що культурна індустрія Франції, за останнім звітом Міністерства економіки, охоплює 11 секторів – театр, візуальне мистецтво, книги, спадщина тощо. Вона складає 3 % ВВП Франції, у культурній сфері зайняті понад 1 млн французів. Більше 3 млрд євро складає експорт культурних благ Франції. Крім того, культурна індустрія є важливою частиною французької дипломатії. Політика Франції в культурній галузі – допомагати їй існувати не тільки як елементу економіки, а й елементу ідентичності. Так званий «закон Ланга», що діє у Франції з 1981 року, покликаний захистити галузь та сприяти популяризації читання. Цей закон передбачає встановлення єдиної ціни на книгу.

Ерік Тосатті, спілкуючись із представниками української культури, неодноразово чув про відсутність державної підтримки, зокрема про складнощі на податковому рівні, на рівні дистрибуції, стосовно існуючої проблеми зі ЗМІ, яким складно підтримати україномовну продукцію. Та водночас, є великий попит на українську літературу за кордоном, запевнив радник Посольства Франції в Україні.

А щодо намірів створити Український інститут, то нова бюрократія – це завжди ризик. Водночас, радник з питань культури та співробітництва Посольства Франції навів два позитивних приклади нинішнього виходу української культури на світовий рівень. Наприклад, цього року у Французької весни народилася донька – «українська весна» у Франції – фестиваль «Україна – вільна сцена», що існує винятково завдяки волонтерам. Такі спроби слід підтримувати, аби полегшити можливість творення й не згубити таланти. Наступний позитивний приклад – Київська міжнародна бієнале сучасного мистецтва, або «Київська школа». Цей проект надає чудову можливість запрошувати закордонних митців та інтелектуалів до України, привертаючи увагу Європи.

Тобіас Фосс, віце-президент з міжнародних ринків Франкфуртського книжкового ярмарку (Німеччина), висловив свою авторитетну думку: держава дійсно може дещо зробити для внутрішнього книжкового ринку. Йдеться, зокрема, про вже згадані фіксовані ціни й зниження податків. А щодо німецького досвіду, то Франкфуртська компанія, яка займається просуванням культури за кордоном, є приватною установою, але тісно співпрацює з Міністерством закордонних справ Німеччини. Це не означає, що організатори просто заробляють гроші, влаштовуючи Франкфуртський ярмарок, адже саме такі заходи є важливим аспектом презентації культури за кордоном. До того ж, це – 18–20 книжкових ярмарків в усьому світі, які відбуваються щорічно – у Варшаві, Вашингтоні, Пекіні. Це дуже корисний інструмент, який допомагає громадянам тої чи іншої країни ознайомитися з культурними здобутками Німеччини.

До того ж, вирушаючи за кордон із такими виставками, німецька компанія завжди запрошує до участі видавців, адже книга – це частина системи міжнародної комунікації, а видавці є посередниками в ній. Тому дуже важливо мати з ними гарні стосунки і давати можливість контактувати між собою, впевнений Тобіас Фосс.

Як і більшість учасників дискусії, віце-президент з міжнародних ринків Франкфуртського книжкового ярмарку підтримав ідею створення Українського інституту. З досвіду діяльності Гете-інституту можна, за його словами, зробити висновок, що це досить дорога справа, проте вона є важливим засобом розповсюдження культури в інших країнах.

Актуальним на сьогодні залишається питання фінансування перекладів, що неабияк наближує автора до іноземного видавця. За твердженням О. Красовицького, директора видавництва «Фоліо», його підприємство плідно співпрацює з фондами, посольствами та іншими інституціями 35-ти країн світу. Всі вони зацікавлені у перекладі творів власних авторів українською. Навіть така невелика країна, як Словенія, дбає, щоб її книги вийшли українською. Україна ж досі не має системної державної підтримки подібних заходів, тому про нас так мало знають у світі.

Ще одна проблема, на його думку, стосується авторських прав. Багато українців читають двома мовами – українською та російською і часто споживають російський книжковий продукт, що у деяких секторах книжкового ринку в Україні сягає 90 %. І проблема тут полягає не тільки в тому, що Російська Федерація має розгалужений книжковий ринок, але й у тому, що, на відміну від ситуації, наприклад, з англійською мовою, коли права на переклад окремо купуються для США та Великої Британії, права на переклад російською продаються в «одні руки» на весь світ. Таким чином, перші переклади російською іноземних творів здійснюються спочатку в Росії, і ми рідко встигаємо придбати щось раніше за них. Саме тому українці, які звикли читати російською, не мають змоги отримати український продукт цією мовою.

Президент Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів О. Афонін поінформував учасників дискусії стосовно переваг для України як учасниці Франкфуртського книжкового ярмарку. Він зауважив, що це не тільки нагода безпосередньо поспілкуватися з видавцями ста країн, але й розповісти про Україну таку, яка вона є – розумну, з багатою історією, самобутньою культурою, а не просто країну, де був Чорнобиль, йде війна і корумпована влада [28].

До України нещодавно приїздив американський славіст, дослідник української літератури, культури, кіно, перекладач, уродженець Одеси В. Чернецький. Візит став чудовим приводом поспілкуватися про враження від сьогоденної України, міркування про стан і перспективи літератури та літературознавства, поширення перекладів українських творів у світі тощо.

Загалом, українське літературне життя видалося йому енергійним і розмаїтим, багатим на експерименти, на опрацювання найрізноманітніших досвідів. Отже, від, скажімо, Ю. Андруховича до Л. Якимчук – Україна має, що показати світові. Шкода, що в цих текстів шлях до читачів у самій Україні багато років був часто важчий, ніж у перекладах в інших країнах, передусім в Польщі та Німеччині, але схоже, що ситуація змінюється і тут.

Щодо рівня знань про Україну та її культуру в США, В. Чернецький зазначив, що хоча ставлення до України в Америці останнім часом загалом дуже позитивне, про історію і культуру України знають відносно мало, і часто сильними є старі стереотипи. У славістичних колах знання про Україну раніше йшло зазвичай через російськомовні тексти (Гоголя, Бабеля, Булгакова, тощо). Знали про Шевченка, але більше як про ім'я, а не як про автора, про Сковороду, через його вплив на Толстого і російських символістів. Трохи знали про український авангард початку ХХ століття, про Л. Курбаса. Останніми роками піднесення дуже велике. Втім, все більше науковців і ширші кола читачів знають провідних сучасних авторів, а потроху також і про класиків. Виходять як англomовні видання окремих творів, так і антології.

Інше питання, стосовно якого в Україні сьогодні активно дискутують, – «методологічне»: чи вважати літературу, написану в Україні, але не українською мовою приналежною до української літератури. Мається на увазі передусім російська. Чи трактувати її якось інакше – як просто регіональну школу російської літератури, як «російсько-українську», російську, як російськомовну літературу України?

Найважливіше тут, на думку американського славіста, чи бачить сам автор чи авторка себе частиною спільноти української літератури. До речі, останні два роки це істотно змінили. Крайнощами є і найвужча дефініція, тобто тільки тексти українською мовою (а що ж тоді робити з російськомовними творами Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка, Марка Вовчка чи латиномовними творами Сковороди?), і найширша – все, що створено в межах України, а також тими людьми, які можуть бути віднесеними до української діаспори в найширшому розумінні (тобто ті, чиє коріння пов'язане з Україною певним чином), є українською літературою (скажімо, Джозеф Конрад, Йозеф Рот, чи Ільф і Петров). Водночас те, що існували певні польсько-українські чи російсько-українські літературні школи тільки збагачує обидві традиції, до яких ці школи належать. Нарешті, те, що поміж знакових текстів Майдану багато російськомовних, таких як «Хто я?» Є. Більченко, є вирішальним у цьому питанні. Бо вони точно належать до української літератури [29].

Однією з умов конструктивного діалогу є налагодження міжлюдської комунікації шляхом донесення сили художнього слова повсюди, де його прагнуть почути. Адже книга є пролонгованим інформаційним продуктом, носієм тривалої популяризації тієї чи іншої країни, того чи іншого автора за кордоном. Саме тому, пропаганда літератури та розвиток книговидавничої галузі – завжди знаходяться серед пріоритетів культурної політики сильних держав світу.

В Україні, на жаль, недостатня увага до цих надважливих, навіть з точки зору національної безпеки, питань разом з іншими об'єктивними чинниками призвели до сьогоднішньої складної ситуації в країні. А от наскільки готова Європа і світ сприймати українців як рівних, у тому числі через нашу культуру, сьогодні залежить тільки від нас.

Список першоджерел

1. Французи, німці шукають певного розуміння того, як же живе, як же думає загадкова Східна Європа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radio.vesti-ukr.com/etherethemes/10153-frantsuzi-nimtsi-shukayt-pevnoho-ruzuminnja-toho-jak-zhe-zhive-jak-zhe-dumaje-zahadkova-skhidna-jevropa.html>.
2. Соколова С. Культурна дипломатія: погляд з-за океану [Електронний ресурс]/ С. Соколова. – Режим доступу: <http://www.cultua.media/blog/1486/>.
3. Івашина А. Брендінг української літератури: поради сусідів й прогнози чиновників [Електронний ресурс] / А. Івашина – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/news/brending-ukrainiskoi-literaturi-poradi-susidiv-j-prognozi-chinovnikiv>.
4. Коваль О. «Українська книга»: домовляємося про реформи чи палимо шини? [Електронний ресурс]/ О. Коваль. – Режим доступу: http://culture.lb.ua/news/2014/05/12/266117_ukrainska_kniga_domovlyaiemosya.html.
5. Стуканов С. На Україну чекає реформа культури: постануть Інститут книги та Інститут кінематографу [Електронний ресурс] / С. Стуканов – Режим доступу: http://galinfo.com.ua/articles/na_ukrainu_chekaie_reforma_kultury_postanut_instytut_knygy_ta_instytut_kinematografu_187316.html.
6. В Україні можуть створити Інститут книги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr.lb.ua/news/2015/09/11/315709_ukraini_mozhut_stvoriti_institut.html.
7. Чим можуть бути цікаві українські письменники європейському читачу? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fund.calvaria.org/novini/cimmozutbuticikaviukraienskipismennikievropejskomucitacu>.
8. Гончаров А. Україна стала почесним гостем найбільшого транскордонного літературного фестивалю Центральної Європи [Електронний ресурс] / А. Гончаров. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1479323-ukrayina-stala-pochesnii-gostem-naybilshogo-transkordonnogo-literaturnogo-festivalyu-tsentralnoyi-yevropi>.
9. Українські письменники вирушать у європейське турне [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2015/06/05/ukrajinski-pysmennyky-vyrushat-u-jevropejske-turne>.
10. Сліпченко К. 62 письменники протягом місяця читатимуть свої твори у Львові [Електронний ресурс] / К. Сліпченко. – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?62_pismenniki_protyagom_misyatsya_chitatimut_sv_oyi_tvori_u_lvovi&objectId=1354803.
11. Молоді українські письменники поїдуть у «Літературний тур до Польщі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26519250.html>.

12. Молоді українські письменники здійснили Літературний тур до Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.5.ua/kultura/molodi-ukrainski-pysmennyky-zdiisnyly-literaturnyi-tur-do-polshchi-61586.html>.
13. Фільм про «Літературний тур до Польщі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litcentr.in.ua/news/2015-02-18-3225>.
14. Літературна подорож «Знайдені в перекладі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litcentr.in.ua/news/2015-03-01-3212>.
15. Волковецька С. Україна-Норвегія – що далі? [Електронний ресурс] / С. Волковецька. – Режим доступу: <http://zakladyanka.com.ua/articles/norvegiya-klasychna-i-suchasna>.
16. Самойленко В. Про видавничі зустрічі у Норвегії [Електронний ресурс] / В. Самойленко. – Режим доступу: <http://www.i3grants.org/uk/articles/141>.
17. Звіт українських учасників Паризького Книжкового Салону – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uabooks.org/index.php?option=com_content&view=article&id=231:-2014&catid=4:anonsy&Itemid=3.
18. Анонс ефіру про українську літературу у Франції і не тільки... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uabooks.org>
19. Роман Марії Матіос «Солодка Даруся» вийде в престижному французькому видавництві «Gallimard» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vsiknygy.net.ua/news/23658/>.
20. Іван Рябчій представлятиме Україну в професійній частині на Книжковому Салоні в Парижі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uabooks.org>.
21. Наші і «Мій Шевченко» у Парижі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uabooks.org/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=6&Itemid=4.
22. Україна буде на Франкфуртському книжковому ярмарку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2015/09/16/ukrajina-budena-frankfurtskomu-knyzhkovomu-jarmarku>.
23. Уряд вперше виділив гроші на участь України у Франкфуртському книжковому ярмарку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2015/05/29/urjad-vpershe-vydilyv-hroshi-na-uchast-ukrajiny-u-frankfurtskomu-knyzhkovomu-jarmarku>.
24. Україна таки візьме участь у Франкфуртському книжковому ярмарку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.ua/articles/culture/ukrajina-taki-vizme-uchast-u-frankfurtskomu-knizhkovomu-yarmarku/647704?mobile=true>.
25. Сучасна українська література [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сучасна_українська_література

26. Антоненко А. Сучасна українська література за кордоном [Електронний ресурс] / А. Антоненко – Режим доступу: http://www.uabooks.org/index.php?option=com_content&view=article&id=224:2013-11-10-10-47-11&catid=7:articles&Itemid=5.

27. Чому українські письменники заробляють найменше у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/148139>

28. Брендінг української літератури: поради сусідів й прогнози чиновників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/news/brending-ukraiinskoi-literaturi-poradi-susidiv-j-prognozi-chinovnikiv>.

29. Коцарев О. Віталій Чернецький: «Літературі властиві певні синусоїдні коливання» [Електронний ресурс] / О. Коцарев. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2015/09/15/vitalij-cherneckyj-literaturi-vlastyvi-pevni-synusoidni-kolyvannja/>

Матеріал підготувала

Шлепакова Т. Л.
голов. бібліограф
відділу наукового аналізу
і узагальнення інформації

Комп'ютерне опрацювання та редагування *Т. П. Римаренка*

Підписано до друку 30.03.2015. Обл.-вид. арк. 1,25. Б/т. Зам. 35. Безплатно

Ротапринт НПБ України, Київ-1, Грушевського, 1. Тел. 278-85-12